

Príprava budúcich učiteľov slovenského jazyka a slovenskej literatúry do edukačnej praxe na školách s vyučovacím jazykom maďarským

Zhrnutie najdôležitejších výskumných zistení, odporúčaní a výstupov projektu

Cieľ projektu. Projekt realizovaný na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre v rokoch 2024 – 2026 bol zameraný na skvalitnenie jazykovej a metodologickej prípravy budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry a učiteľov primárneho vzdelávania pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. Prepájal výskum školskej praxe, pilotovanie vysokoškolských predmetov, tvorbu učebných a metodických materiálov a odbornú spoluprácu s pedagógmi.

Najdôležitejšie výskumné zistenia

- **Výrazná regionálna a individuálna variabilita jazykových výkonov.** Celoslovenský výskum na prvom stupni ZŠ s VJM zahŕňal 995 žiakov 2. – 5. ročníka. Až 43 % žiakov nenapísalo ani jednu slovenskú vetu. V slovensky dominantnom prostredí vytvorilo vetu 92,9 % žiakov a 90,5 % napísalo aj správnu vetu; v maďarsky dominantnom prostredí vytvorilo vetu 48,7 % žiakov a správnu vetu 35 %. Regionálny efekt však nemožno redukovať iba na jazykovú dominanciu sídla, pretože výkon ovplyvňujú aj školské, sociálne, rodinné a individuálne faktory.
- **Vyšší ročník automaticky neznamená rast produktívnej slovnej zásoby.** Priemerný počet slov použitých vo vetách rástol od 2. do 4. ročníka, v 5. ročníku však klesol. Žiaci, ktorí používajú slovenčinu aj mimo školy alebo majú slovensky hovoriacich príbuzných, použili vo vetách v priemere približne o 35 % viac slov. Výsledky teda poukazujú na význam kvality a intenzity jazykových skúseností, nie iba veku alebo počtu absolvovaných rokov výučby.
- **Postoje žiakov k slovenčine zostávajú prevažne pozitívne.** Vo vyšších ročníkoch sa znižuje podiel jednoznačne kladných odpovedí a rastie podiel odpovedí „trochu“, čo môže súvisieť s rastúcou náročnosťou učiva a menším priestorom na hravé či zážitkové formy práce. Po spoločnom posúdení odpovedí „áno“ a „trochu“ však zostáva celkový podiel pozitívneho vzťahu k slovenčine vysoký aj v 5. ročníku.
- **Opakujúce sa chyby majú systematický charakter.** V žiackych produkciách sa pravidelne objavovali ťažkosti súvisiace s typologickými rozdielmi medzi maďarčinou a slovenčinou: nesprávne pády a pádové prípony, nezhoda v rode, čísle a osobe, nadbytočné alebo chýbajúce tvary slovesa *byť* a prvků *sa/si* či nevhodné použitie slovesa *mať*. Takéto chyby sa objavili aj u žiakov s celkovo dobrým výkonom a v slovensky dominantnom prostredí.
- **Školy pracujú v rozdielnych východiskových podmienkach.** Pozorovanie v materskej škole, odpovede 19 študentiek a praktizujúcich pedagogičiek, výskum 472 žiakov druhého stupňa a osemročných gymnázií, hospitácie, rozhovory a analýza učebníc potvrdili potrebu diferencovaného prístupu a lepšieho prepojenia vysokoškolskej prípravy s reálnou praxou škôl s VJM.

Odporúčania pre vzdelávaciu politiku, prípravu učiteľov a pedagogickú prax

Dôsledne prenášať do pedagogickej praxe princípy vyučovania slovenčiny ako druhého jazyka, ktoré sú zakotvené v súčasných vzdelávacích štandardoch, najmä dôraz na porozumenie, komunikáciu, postupné budovanie produktívnych zručností a diferencované učenie.

Zaviesť vstupnú a priebežnú diagnostiku jazykovej úrovne a umožniť prispôsobenie tempa, úloh a miery podpory reálnym potrebám žiakov. Rovnaký ročník nemožno automaticky stotožňovať s rovnakou jazykovou úrovňou.

Systematicky rozvíjať schopnosť tvoriť ústne aj písomné texty. Výučba nemá zostať pri izolovanom osvojovaní slov a pravidiel, ale má viesť k ich funkčnému používaniu v zmysluplných komunikačných situáciách.

V regiónoch a rodinných prostrediach s menším množstvom prirodzených príležitostí na používanie slovenčiny vytvárať v škole dostatok bezpečných, pravidelných a metodicky riadených komunikačných

situácií. Rozdielna intenzita kontaktu so slovenčinou sa nemá interpretovať ako argument proti vzdelávaniu v materinskom jazyku, ale ako podklad na primeranú pedagogickú podporu.

Posilniť v príprave budúcich učiteľov kontrastívne poznatky o maďarčine a slovenčine, osvojovanie druhého jazyka, bilingvizmus, diagnostiku a pedagogické spracovanie chýb, diferenciáciu a tvorbu komunikačných úloh.

Vypracovať empiricky podložený katalóg typických chýb a interferenčných javov v slovenských produkciách žiakov s maďarským materinským jazykom a využívať ho pri tvorbe učebníc, metodických materiálov, hodnotenia a ďalšieho vzdelávania učiteľov.

Prepojiť odborníkov pôsobiacich vo vyučovaní slovenčiny ako druhého, cudzieho, nematerinského a zdedeného jazyka. Ich skúsenosti a výskumné výsledky sa v súčasnosti využívajú len obmedzene, hoci môžu vzájomne podporiť rozvoj metodiky.

Najdôležitejšie projektové výstupy

Výskum a vzdelávanie. Projekt vytvoril výskumnú bázu z predprimárneho, primárneho a nižšieho sekundárneho vzdelávania, pilotoval štyri vysokoškolské predmety pre spolu 60 účastníkov a pripravil metodické materiály zamerané na stratégie vyučovania, komunikačné zručnosti, čítanie a literatúru v bilingválnom prostredí.

Šesť vysokoškolských učebníc:

- Zuzana Kováčová – Patrik Petráš – Milan Kolesík: Bilingvizmus z aspektu vyučovania slovenčiny na školách s vyučovacím jazykom maďarským
- Silvia Lauková – Petra Kaizerová – Martina Taneski: Od čítania k zážitku v druhom jazyku: Didaktické aspekty výučby slovenskej literatúry v bilingválnom prostredí
- Petra Kaizerová – Silvia Lauková – Martina Taneski: Od čítania k zážitku v druhom jazyku II. Metodické portfólio edukácie slovenskej literatúry
- Ján Gallik – Michal Krauter: Stratégie vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry na školách s vyučovacím jazykom maďarským
- Ildikó Vančo – István Kozmács: Vyučovanie slovenského jazyka v školách s vyučovacím jazykom maďarským: teoretické východiská a metodické otázky
- Ildikó Vančo – István Kozmács: A szlovák nyelv tanítása magyar tantervű iskolákban: Elméleti alapok, módszertani kérdések és gyakorlati alkalmazások

Odborné a publikačné výstupy. Výsledky boli prezentované na domácich a medzinárodných konferenciách, štyroch workshopoch a záverečnej konferencii projektu. Boli publikované odborné príspevky o postojoch žiakov, ich jazykových produkciách a inováciách v príprave učiteľov. Na projekt nadväzuje diplomová i dizertačná práca a pripravované tematické číslo časopisu Stredoeurópske pohľady venované slovenčine ako druhému, cudziemu a zdedenému jazyku.

Prepojenia

- Záverečná konferencia projektu:

https://www.fss.ukf.sk/sk/index.php?option=com_content&view=article&id=2738

- Workshop projektu – FSS UKF: <https://www.fss.ukf.sk/sk/2-uncategorised/2376-workshop-projekt-vyucovania-sj>

- Slovenčina na mieru I.: <https://ksf.ff.ukf.sk/podujatia/workshop-slovincina-na-mieru-i/>
- Slovenčina na mieru II.: <https://ksf.ff.ukf.sk/podujatia/workshop-slovincina-na-mieru-ii/>
- Výzva na tematické číslo časopisu Stredoeurópske pohľady:

https://www.stredoeuropepohlady.fss.ukf.sk/?page_id=2906

Záver. Projekt potvrdil, že účinné vyučovanie slovenčiny v školách s VJM musí vychádzať z empirických poznatkov o skutočných výkonoch, jazykových skúsenostiach a potrebách žiakov. Kľúčom nie je jednotné znižovanie alebo zvyšovanie nárokov, ale diferencovaná metodická podpora, dôsledná realizácia platných štandardov, kvalitná príprava učiteľov a systematický rozvoj funkčnej komunikačnej kompetencie. Vytvorené výskumné údaje, učebnice a metodické materiály poskytujú konkrétny základ na ďalšie kurikulárne, vysokoškolské a pedagogické opatrenia.